

А.С. АВЕРЧУК

Донецький ботанічний сад НАН України
пр. Ілліча, 110, м. Донецьк, 83059, Україна
averchuk@ukr.net

ПОШИРЕННЯ *CETRARIA STEPPAE* (SAVICZ) KÄRNEF. НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *Cetraria steppae*, південний схід України, «Червона книга України»

Антропогенний вплив на довкілля призводить до руйнування природної флори. Розорювання цілинних земель, випасання та викошування травостою, видобування корисних копалин — усе це витісняє види рослин, які внаслідок свого габітусу та екологічних потреб не здатні протидіяти зовнішньому натиску. До таких слід віднести й лишайники, особливо зникаючих та рідкісних видів. Тому постає пріоритетне питання щодо вивчення особливостей поширення лишайників, які охороняються, в антропогенно трансформованому середовищі для планування заходів запобігання зниженню їх чисельності. Так, до «Червоної книги України» занесено євразійський аридний вид *Cetraria steppae* (Savicz) Kärnef., розсіяно поширений у лісостеповій, степовій зонах України, Гірському Криму, на Південному березі Криму [4].

На південному сході України (Луганська обл.) *C. steppae* в минулому столітті збирали С.О. Постригань, М.І. Котов, А.М. Окснер та ін. Із сучасних зборів: О.В. Надеїна (Краснолуцький, Лутугинський, Перевальський, Свердловський райони) [5], А.С. Аверчук (с. Андріївка, на межі Шахтарського р-ну Донецької та Краснолуцького р-ну Луганської областей). Значний внесок у вивчення поширення *C. steppae* на території Донецької області зробив А.М. Окснер, досліджуючи ліхенофлору Старобешівського та Володарського районів, де цей вид знайдено у місцях з відслоненими гранітами. На території Донецької обл., за літературними та гербарними даними, вид відомий з 10-ти локалітетів [2, 5]. Дослідження, проведені протягом 2005—2007 рр., дали змогу встановити 4 нових місцезнаходження: околиці с. Савурівка, степові схили Савур-Могили, РЛП «Донецький кряж»; степові пагорби біля с. Петрівське; околиці с. Латишево, пологий схил стрімкого пагорба; околиці с. Контарне, степовий схил біля водосховища [5].

Вивчаючи ліхенофлору околиць м. Шахтарська Донецької обл., ми знайшли 2 нових місцезростання *C. steppae* — с. Ольховчик, степовий схил біля р. Ольхова (2006 р.); степові схили в околицях смт Стожкове (2009 р.). Територія із низьким травостоєм, повністю відкрита для інсоляції, придатна для нормальної життєдіяльності виду — лишайник утворює невеличкі дернинки з добре розвинених сланей. Однак наявність шахти та кількох джерел вивільнення шахтних газів перетворюють ці умови на досить екстремальні.

© А.С. АВЕРЧУК, 2010

C. steppae, хоч і є ксерофітним видом, проте можливості його виживання нині ускладнені за умов посилення антропогенного впливу на довкілля. Як уже зазначалося, розорювання степових ділянок, знищення травостою, а також техногенне забруднення (на території Шахтарського району — це викиди пилових фракцій, CO₂, H₂S і т.п., відвали вугільних шахт і скиди промислових підприємств [1]) призводять до повного винищення *C. steppae*.

Нині популяції *C. steppae* охороняються у ПЗ «Асканія-Нова» та Азово-Сиваському НПП, у відділенні Українського степового ПЗ «Кам'яні могили», однак на дослідженій території такі заходи не проводяться [3, 4]. Для збереження цього виду потрібно захистити його місцезростання на степових ділянках, контролювати стан популяцій, розширити охоронні території. Якщо його локалітети будуть виявлені за межами заповідних площ, то тут необхідно створювати заказники, пам'ятки природи та ін. Слід розробити норми помірної навантаженості на степові ділянки з метою збереження виду. Це стосується і тих ділянок, де поширений цей вид «Червоної книги України», бо без належних запобіжних заходів у майбутньому можна прогнозувати повне знищення *C. steppae* в регіоні, що призведе до зниження різноманітності видового складу лишайників як на південному сході, так і на всій території України.

Гербарні зразки *C. steppae* зберігаються у гербарії Донецького ботанічного саду НАН України (DNZ).

1. *Аверчук А.С.* Порівняння видового складу лишайників територій з різним ступенем техногенного забруднення повітря на південному сході України / А.С. Аверчук // Промышленная ботаника. Сб. науч. трудов. — Донецк: Донецкий ботан. сад НАН Украины. — 2009. — Вип. 9. — С. 85—90.
2. *Окснер А.М.* Флора лишайників України / Альфред Миколайович Окснер. — К.: Наук. думка, 1993. — Т. 2, вип. 2. — 542 с.
3. *Ходосовцев О.Є.* Лишайники причорноморських степів України / О.Є. Ходосовцев. — К.: Фітосоціоцентр, 1999. — 236 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ/ За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — С. 751.
5. *Nadyeina O.* The lichen-forming and licheniculous fungi of the Donetsk Upland (Ukraine) / Olga Nadyeina // Mycologia balcanica. — 2009. — № 6. — P. 37—53.

Рекомендує до друку
С.Я. Кондратюк

Надійшла 20.07.2009

А.С. Аверчук

Донецкий ботанический сад НАН Украины

РАСПРОСТРАНЕНИЕ *CETRARIA STEPPAE* (SAVICZ) KÄRNEF. НА ЮГО-ВОСТОКЕ УКРАИНЫ

Одной из причин сокращения численности редких и исчезающих видов растений, в том числе и лишайников, являются неконтролируемые нагрузки на их природную среду обитания. Без разработки нормативов и контроля эксплуатации степных участков, на которых произрастает вид «Червоної книги України» (2009 р.) — *Cetraria steppae* (Savicz) Kärnef., в будущем можно прогнозировать полное его уничтожение. В статье рассмотрено распро-

странение вида по территории и причины сокращения его численности на юго-востоке Украины, обсуждаются вопросы охраны и сохранения популяций *C. steppae*.

Ключевые слова: *Cetraria steppae* (Savicz) Kärnef., юго-восток Украины, «Червона книга України».

A.S. Averchuk

Donetsk Botanical Garden, the National Academy of Sciences of Ukraine

DISTRIBUTION OF *CETRARIA STEPPAE* (SAVICZ) KÄRNEF.
IN THE SOUTH-EAST OF UKRAINE

One of the reasons for decline in abundance of rare and threatened species, including lichens, is uncontrolled pressure on the natural environment. *Cetraria steppae* (Savicz) Kärnef. listed in the «Red Data Book of Ukraine» (2009) is endangered and could become extinct without future management and control of the steppe plots where the species occurs. Distribution of the species and reasons of its abundance decline in the South-East of Ukraine are considered; recommendations for conservation of *C. steppae* are given.

Key words: *Cetraria steppae*, South-East of Ukraine, Red Data Book of Ukraine.